№ 112 Յուլիսի 2 (14) **1880** Յուլիսի 2 (14) № 112

ԻՆՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 րուբլի, կէս տարւանը 6 րուբլի:
Առանձին համարները 5 կօպէկով:

Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ.

Օտարաքաղաքացիք դիմում են ուղղակի
Тифлисъ. Редакція „Мшакъ“

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(Բացի կիրակի և տօն օրերից)

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով

Յայտարարութիւնների համար վճարում են
իւրաքանչիւր բառին 2 կօպէկ.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Ճիշդ հաշիւը.—Ներքին տեսութիւն. Մի առաջարկութիւն. Յովսէփ Իզմիրեանցի մրցանակը. Նամակ Մոսկվայից. Նամակ խմբագրին.—Արտաքին տեսութիւն. Ալբանական գործերը. Անգլիա. Թիւրքիա. Նամակ Թիւրքիայից.—«Մշակի» հեռագիրներ.—Յայտարարութիւններ.

ՃԻՇԴ ՀԱՇԻՒԸ

«Մշակի» ուրբաթեայ և շաբաթեայ համարներում տպւած առաջնորդող յօդուածներին մենք կուզենայինք աւելացնել հետեւեալ դատողութիւնները:

Որքան անճիշդ է այն տեղեկութիւնը որ տուել է Բ. Դուռը Եւրոպային Հայաստանի ազգաբնակութեան թւի վրա, պարզ երեւում է հետեւեալ հաշւից:

Եթէ ճշմարիտ է որ հայերը Հայաստանում կազմում են մահմեդական ազգաբնակութեան 17% միայն և մի և նոյն ժամանակ յայտնի է Բերլինի աւագաժողովին տուած պաշտօնական տեղեկագրից որ հայերը Հայաստանի չորս վիլայէթներում 1,400,000 թւով են, ուրեմն թիւրքաց կառավարութեան այժմ արած հաշւով կը յայտնւի որ մահմեդականների թիւը միմիայն Խարբերդի, Էրզրումի, Վանի և Դիարբէքիրի վիլայէթներում 9,000000 է: Իսկ ամբողջ Փոքր-Ասիայում, որտեղ ինչպէս յայտնի է երեք միլիօն հայ կայ, եթէ նրանք 17 պրօցենտ են կազմում մահմեդական ազգաբնակութիւնից, կը նշանակի որ 27,000,000 մահմեդական կայ....

Պարզ է որքան հրէշաւոր է այդ հաշիւը, երբ մեզ յայտնի է որ ամբողջ Թիւրքիայումն էլ այդքան մահմեդական չը կայ...

Բացի սորանից եթէ թիւրքերը ընդունում են որպէս մահմեդականներ անխտիր այդ դաւանութեանը պատկանող այլ և այլ ազգութիւնների ներկայացուցիչներին, նոյն իսկ մահմեդական հայերին, որոնք Հայաստանում անհամեմատ աւելի բազմաթիւ են քան թէ տաճիկները, ինչի ուրեմն, խօսելով քրիստոնեաների և նրանց տրւելու վերանորոգութիւնների մասին, թիւրքերը յիշում են միմիայն հայերին, և այն էլ միայն լուսաւորչական հայերին, առանց յիշելու, օրինակ ասորիներին և առհասարակ Հայաստանում բընակւող բոլոր քրիստոնեաներին:

Առհասարակ հաշիւը անխիղճ մի հաշիւ է և բացի սորանից, եթէ մի կողմից յիշում են Հայաստանի մահմեդականների ամբողջ թիւը, չը նայելով որ նրանց մեծամասնութիւնն էլ հայ են, ինչի միւս կողմից չեն յիշում նոյն երկրի քրիստոնեաների ամբողջ թիւն էլ:

Գ. Ա.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՄԻ ԱՌԱՋԱՐԿՈՒԹԻՒՆ

«Մշակի» խմբագրատան մէջ ստացւեցան Կ. Պօլսից և մեր գաւառական քաղաքներից բազմաթիւ նամակներ, որոնց մէջ ցանկութիւն են յայտնում, որ «ԽԵՆԹԸ» առանձին գրքով հրատարակւի: Որքան էլ թանգագին լինէր կատարել մեր ընթերցող հասարակութեան յարգելի բաղձանքը, այսուամենայնիւ, ցաւելով պիտի ասեմ, ինձ անհնար է այդ պահանջին լրում տալ, որովհետև պակասում են՝ թէ ժամանակ և թէ նիւթական միջոցներ տպագրութեան համար:

Ըստ մեծի մասին վէպերը սկզբում մասամբ տպւում են որ և իցէ անագրի կամ լրագրի մէջ, յետոյ լոյս են ընծայւում առանձին գրքերով: Բայց այս աշխատութիւնը յանձն են առնում ոչ թէ հեղինակները, այլ մասնաւոր անձինք, որպէս են՝ հրատարակիչներ, գրավաճառներ կամ տպագրական ընկերութիւններ: Իսկ մեզանում, որպէս երեւում է, ամեն ինչ պէտք է հեղինակը անէ,—համ գրէ, համ տպագրէ, համ աշխատէ վաճառել, որ իր ծախսը յետ ստանայ: Մեր աղքատ հեղինակներին ո՞րքան հնարաւոր կը լինի այդ,—ինքն ըստ ինքեան հասկանալի է:

Մինչև այսօր միայն մէկ Միանսարեանց յաջողւեցաւ, որ աշխատեց ամփոփել մեր պարբերական հրատարակութիւններում ցրւած բանաստեղծութիւնները մի գրքի մէջ: Արդարև, գովելի աշխատութիւն: Բայց նրանից յետոյ ոչ ոք չը յայտնւեցաւ, որ հաւաքէր և առանձին գրքերով տպագրել տար մեր բելետրիստիկային վերաբերեալ աշխատութիւնները: Դեռ ես գանգատւում ենք, որ ընթերցանութեան գրքեր չունենք:

Ինն տարւայ ընթացքում «Մշակի» մէջ տպւեցան զանազան մեծ և փոքր վէպեր, պատկերներ, մեմուարներ, ճանապարհորդութիւններ, և այլ և այլ բանաստեղծական աշխատութիւններ,—եթէ այդ բոլորը դասաւորւէր և առանձին գրքերով հրատարակւէր, անտարակոյս, բազմաթիւ հատորներ լոյս կը տեսնէին: Բայց ի՞նչ եղան.—ստացան լրագրական համարները, կարդացին, ժամանակ հետաքրքրւեցան, յետոյ մի կողմ ձգեցին,—և բոլորը մոռացւեցաւ, բոլորը կորաւ...

Ես թողնում եմ բարեգործական, կամ ժողովրդի մէջ ընթերցանութիւն, միտք և նոր գաղափարներ տարածելու նպատակը,—բայց նոյն իսկ վաճառականական կէտից նայելով գործի վրա, դարձեալ շատ օգտաւէտ կը լինէր մի այսպիսի ձեռնարկութիւն: Սխալ է այն կարծիքը, թէ մեզ մօտ գրքեր չեն վաճառւում, թէ տպագրութիւնը մեզ մօտ վաստակ չունի,—գրքեր վաճառւում են, մանաւանդ ընտիր բանաստեղծական աշխատութիւնները:

Իսկ ինչ որ վերաբերում է «ԽԵՆԹԻՆ», եթէ գնահատում են նրա ժամանակակից նշանակութիւնը, եթէ ցանկանում են, որ այդ աշխատութիւնը առանձին գրքի մէջ ամփոփւելով, աւելի տարածւէր և աւելի մատչելի լինէր մեր ընթերցող հասարակութեանը,—ես պատրաստ եմ տալ իմ համաձայնութիւնը և ընդունել ամենանպաստաւոր պայմաններ առաջին տպագրութեան իրաւունքի մասին, եթէ որ և իցէ պարոն կը ցանկանար յանձն առնել տպագրութիւնը:

Իսկ ես այս տարի պիտի զբաղւեմ «ԿԱՅԾԵՐԻ» հրատարակութիւնով, որի համար արդէն ստորագրութիւն եմ բացել և սպասում եմ բաժանորդների թւի լրանալուն:

Րաֆֆի

ՅՈՎՍԷՓ ԻԶՄԻՐԵԱՆՑԻ ՄԱՏԵՆԱԳՐԱԿԱՆ ՄՐՑԱՆԱԿ

Ինչպէս յայտնի է «Մշակի», «Մեղուի», «Դպրոցի» և այլ ազգային թերթերի մէջ իր ժամանակ հրատարակւած տեղեկութիւններից, մեծ. Յովսէփ Իզմիրեանց Ղզլարցին հաստատեց 1875 թւին Պետերբուրգում դրամաւոր մրցանակ կամ պարգեւատրութիւն ազգային մատենագրութեան ծաղկման և բարգաւաճման նպաստելու [illegible] և ազգասիրական նպատակով:

Թէ ո՛րպիսի մեծ նշանակութիւն ունեն մատենագրական մրցանակները և մեկենասների բարոյական և նիւթական խրախուսանքները և պաշտպանութիւնը առհասարակ ամեն մի մատենագրութեան և մանաւանդ մերի նման մանուկ մատենագրութեան համար, այդ յայտնի է ամենքին: Եւ եթէ մենք այսօր ունենք մեր հին մատենագրութեան մէջ մի քանի երեւելի գրուածքներ, դորա համար պարտաւոր ենք դարձեալ մեր ազգային մեկենասներին—թագաւորներին, իշխաններին, կաթողիկոսներին, և այլն: Մար Աբաս Կատինան մեր ազգի առաջին տարեգրութիւնը հանեց Նինուէի մատենադարանից Ա. Վաղարշակ թագաւորի յանձնարարութեամբ. Ագաթանգեղոսը գրեց իր պատմութիւնը Տրդատ թագաւորի հրամանով. Զենոբ Գլակը—Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի պատուէրով. Հռչակաւոր Մովսէս Խորենացին ստեղծեց իր երեւելի պատմութիւնը Սահակ ասպետ Բագրատունի իշխանի խնդրանքով. Եղիշէն—Մամիկոնեան Դաւիթ քահանայի խնդրանքով. Ղազար Փարպեցին—մարզպան Վահան Մամիկոնեան իշխանի խնդրանքով. Տարօնացի Ստեփանոս Ասողիկ—Ս. Սարգիս կաթողիկոսի պատուէրով. Մխիթար Գօշը—Աղուանից Ստեփանոս կաթողիկոսի յորդորմամբ, և այլն և այլն:

Ահա սոցա օրինակին հետեւելով պ. Յովսէփ Իզմիրեանցը հանդիսանում է իր մատենագրական մրցանակով նոր մեկենաս մեր նոր մանուկ մատենագրութեան համար:

Այդ մրցանակի կանոնադրութեան 5-րդ յօդուածով նշանակած է 500 րուբլի կամ սրա մէկ մասը արժանաւոր շարադրութիւնների համար, իսկ 7-րդ յօդուածով որոշած է տալ այդ մրցանակը երկու տարին մի անգամ, սկսելով 1877 թւից:

Շարադրութիւնները քննադատելու համար պ. Իզմիրեանցը հրաւիրել էր և կազմել էր մի յանձնաժողով Պետերբուրգի մի քանի հայ գիտնականներից:

Աւարտած ունենալով Մխիթար Գօշի դատաստանագրքի ձեռագիրը իմ յառաջաբանութիւնով *), 100-ից աւելի ծանօթութիւններով և այլ և այլ օրինակների բաղդատութեան 8000 չափ տարբերութիւններով (վարիանտներով), ես ներկայացրի սոյն գրաւոր աշխատասիրութիւնս յիշեալ յանձնաժողովին, որ և արժան դատեց պսակել սրան ամբողջ մրցանակով, ուստի և մեծ. Յովսէփ Իզմիրեանցը ուղարկեց ինձ 500 րուբլ:

Ուրախ լինելով որ՝ ինձ վիճակւեցաւ ստանալ այդ մրցանակի առաջին պսակը (դեռ ոչոքին չէր տրւած), որով մարմնացաւ պ. Իզմիրեանցի ազգասիրական մեծ հաստատութիւնը, քաղցր պարտաւորութիւն եմ ճանաչում ինձ հրապարակաւ մատուցանել իմ խորին շնորհակալիքս որպէս մեծ. Իզմիրեանցին, նոյնպէս և յանձնաժողովի գիտնական անդամներին:

Խրախուսւած լինելով յանձնաժողովի գովասանական կարծիքով և մրցանակի պսակով՝ ես իսկոյն յանձնեցի յիշեալ աշխատասիրութիւնս հոգևոր գրաքննութեան (ցենզուրային) և երբ կը ստանամ տպելու թոյլտուութիւնը իսկոյն կը սկսեմ տպագրութիւը, հիմը դնելով մրցանակի 500 րուբլին, թէպէտ դրա համար կը հարկաւորի 1500 ր. չափ:

Վահան Վ. Բաստամեանց

ՆԱՄԱԿ ՄՕՍԿՎԱՅԻՑ

Յունիսի 9-ին

Մոսկվայի քաղաքական կեանքի և ռուսաց ընդհանուր գրականութեան պատմութեան մէջ մի վըսեմ և հանդիսաւոր օր պիտի դառնայ տարւոյս յունիսի 6-ը. վաղուց է արդէն, որ հին աւուրց Մօսկվան, այդ ազգային միութեան և զօրութեան օրօրոցը, տեսած չէր մի այդպիսի շքեղ և փառաւոր երեւոյթ իր պատմական շրջանի մէջ, վաղուց է, որ նա տուած չէր մի այդ տեսակ ընդհանուր ազգային տօնախմբութիւն.

Ռուսաստանի ամենախոր և հեռաւոր անկիւններից դիմում են այստեղ գիտնականներ, հեղինակներ և զանազան հիմնարկութիւնների ներկայացուցիչներ, որոնք, յայտնելով գերահռչակ պօէտի յիշատակին իրանց անսահման յարգանքը ու երախտագիտութիւնը, խոնարհաբար դնում են նրա արձանի պատուանդանին ծաղկափթիթ պսակներ և սորանով լցուցանում են, ասես, իրանց վերջին սրբազան պարտքը նրա բազմապարունակ հանճարին.

*) Սա տպւեցաւ անցեալ 1879 թւի «Փորձի» մէջ, № VI, VII, VIII, IX.